Rakennuksen tapettien historian tallentaminen

Käytännön opas korjaajille

Johdanto

Tapetit ovat tärkeitä rakennuksen historian kannalta, sillä ne kertovat paljon materiaalien kehityksestä, työtavoista ja sisustustyylien muuttumisesta. Lähtökohtaisesti paras tapa tallentaa rakennuksen historiaa ja erilaisia kerrostumia on jättää ne paikoilleen rakennukseen. Rakennuksen korjaamisen yhteydessä joudutaan purkamaan rakennusosia ja joskus jopa seiniä. Jos rakennus on ollut pitkään kylmillään, sen pintamateriaalit voivat olla pahasti mikrobivaurioituneet, jolloin ne on pakko poistaa. Tällaisessa tilanteessa rakennuksen historiaa kannattaa ottaa talteen. Historian tallentamisen lisäksi fragmenteista on hyötyä korjausten suunnittelussa kun mietitään rakenteita ja pintamateriaaleja.

Dokumentointi

Rakennus kannattaa dokumentoida aika ajoin ottamalla talteen valokuvia ja videoleikkeitä. Silloin kun rakennukseen on tulossa suurempi korjaus, rakennus kannattaa kuvata lähtötilanteessa kauttaaltaan. Valokuvista näkyy, mistä lähdettiin liikkeelle. Myös korjausprosessin kaikki eri vaiheet kannattaa taltioida. Jos pintamateriaalit ovat vaurioituneet niin, että ne joudutaan purkamaan kokonaan pois, silloin on hyvä hetki taltioida rakenteita, niiden vaurioita ja erilaisia yksityiskohtia, jotka paljastuvat pintamateriaalien alta. Siinä vaiheessa voidaan nähdä, millaisia muutostöitä rakennukseen on tehty aikaisempien korjausten yhteydessä tai onko rakennuksessa vaihdettu kulkureittejä käyttötarkoituksen muuttuessa. Pintojen alta voi löytyä myös todellisia aarteita, maalauksia, piirroksia ja vanhoja muistiinpanoja.

Kun korjaukset on saatu päätökseen, on jälleen uuden kuvakierroksen aika. Tässä vaiheessa nähdään, mikä on korjausten jälkeinen tilanne. Seuraavalle korjaajalle kaikki tämä on arvokasta tietoa.

Valokuvien lisäksi kannattaa listata myös eri korjausvaiheissa käytetyt materiaalit. Seuraava korjaaja voi valita korjaustavat ja materiaalit näiden lähtötietojen mukaisesti.

Näytekohdan valinta

Näytekohdat kannattaa valita niin, että näytteen irrottamisesta koituu mahdollisimman vähän vaurioita itse rakennukselle. Näytteen irrottaminen ei saisi olla mikään itsetarkoitus. Joskus on viisaampaa tehdä rakennuksen pintaan pieni aukko, josta varovaisesti avataan kerrostumia esiin. Jos rakennuksen pinnat tai esim. seinä joudutaan poistamaan kokonaan, kannattaa irrottaa iso kokonainen alue, josta irrotetaan myöhemmin pienempiä näytteitä. Olisi hyvä, jos näyte sisältäisi mahdollisimman paljon tietoa.

Usein tapetin yläreunassa on käytetty boordinauhoja, joten yläosaa kannattaa käsitellä varoen. Samalta seinältä voi ottaa useamman näytteen, sillä näytteiden käsittely ei ole aina helppoa. Huoneen eri seinillä voi olla erilaisia tapetteja, joskus vanhimpia kerrostumia löytyy listojen alta tai pattereiden takaa. Näytekohdat kannattaa merkitä jo tässä vaiheessa rakennuksen pohjapiirrokseen. Huoneet kannattaa numeroida juoksevasti ja eduksi jatkokäsittelyä varten olisi merkitä pohjapiirroksen huoneisiin ilmansuunnat.

Näytteen koko

Olisi tietysti parasta, jos näytteen koko olisi mahdollisimman suuri. Tapetin kuviosta toki riippuu, kuinka suuri näyte tarvitaan, jotta näyte olisi edustava. Jos kuvio on suuri, tarvitaan minimissään tapetin leveys ja yhden kuvion korkeus. Irrotettavassa tapettinäytteessä on usein useita kerroksia päällekkäin, jolloin ei voi tietää, millaisia kuvioita alemmissa kerroksissa on.

Sen vuoksi näytettä kannattaa irrottaa kerralla mahdollisimman suurina levyinä. Jos näytettä ei ole jäljellä kuin pieniä fragmentteja listojen tai patterin takana, täytyy tyytyä siihen, mitä saa talteen. Pienestäkin näytteestä näkee värisävyjä ja kuvion osia, joista voi päätellä, minkä aikakauden tapetista on kyse.

Näytteen irrottaminen

Usein näytteen saa parhaiten irti mattoveitsellä leikkaamalla. Jos tapettien alla on pinkopahvi, näytekerrokset lähtevät irti raakalautaan saakka. Pinkopahvi on kiinnitetty reunoistaan pienillä nupinauloilla. Nupinaulat ovat ohuita ja lähtevät yleensä helposti irti, jos niitä kiilataan vähitellen irti taustasta. Jos tapetti on liisteröity kiinni suoraan seinäpintaan, sen irrottamien on hankalampaa. Kannattaa tutkia, olisiko tapetti jostain kohtaa irronnut ja aloittaa irrottaminen siitä kohdasta tylsällä veitsellä tai ohutta palettiveistä apuna käyttäen.
Jos tapetti on tiukasti kiinni alustassa, mattoveitsellä voi rajata näytealueen etukäteen. Tapettia voi kostuttaa ja antaa kosteuden edetä kerroksissa. Kerroksia voi yrittää avata jo seinällä tai jos kostutus irrottaa koko näytteen irti, näyte saadaan talteen jatkotoimia varten. Näytteet merkitään huoneen ja ilmansuunnan mukaan pohjapiirrokseen ja samat merkinnät kirjataan jokaisen näytteen taakse. Irrotuksen aikaan kannattaa ottaa valokuvia ja kirjata näytteisiin liittyviä yksityiskohtia vaikka ruutuvihkoon, jotta näytteisiin liittyviä tietoja saadaan mahdollisimman paljon talteen ja jotta tiedot voidaan jatkossa yhdistää kuhunkin tapettifragmenttiin.

Näytteen käsittely

Tapettinäytteet harjataan pehmeällä harjalla, jotta pinnasta saadaan poistettua pölyt ja hämähäkinseitit. Nupit ja muut naulat irrotetaan, jotta ne eivät raavi näytteitä eikä niistä leviä ruostetta näytteisiin. Jos epäilet, että näytteissä voisi olla tuhohyönteisiä tai niiden munia, näytteet kannattaa pakastaa.

Näytteet pakataan ilmatiiviisti ja pidetään -20 asteessa vähintään 3 vuorokautta. Pakastamisen jälkeen näytteet saavat sulaa noin vuorokauden ennen käsittelyä. Näytteet voidaan myös kuumentaa ilmatiiviisti pakattuna esim. yli 60 asteisessa saunassa, jolloin tuhohyönteiset kuolevat.

Kerrokset esiin

Vanhat tapetit ovat paperitapetteja, jotka on liisteröity seinään kiinni. Liisteri on vesiohenteista, joten tapettikerrokset irrotetaan toisistaan kostuttamalla. Myös paperitapettien pigmentit ovat yleensä vesiliukoisia ja tapettien pinnalla saattaa olla esim. kultakoristeita, jotka irtoavat helposti ja jäävät kiinni päälle liimattuun tapettiin. Tämän vuoksi kostuttamista tarvitaan, mutta irrotuksessa on oltava kärsivällinen ja varovainen. Tapetin pintaa ei saa hangata tai pyyhkäistä sen ollessa märkä. Näytteestä otetaan esim. tapettivuodan levyinen ja noin puoli metriä pitkä pala kerrallaan käsiteltäväksi. Näytettä aletaan kostuttaa takaa päin esim. kostean pyyhkeen avulla. Jos taaimmaisena kerroksena on pinkopahvi, sen annetaan kostua kunnolla. Pinkopahvin kostutukseen menee helposti vuorokausi.

Vähitellen reunoista alkaen aletaan raottaa tapettikerroksia irti toisistaan. Jos näkyviin tulee kuivaa tapettia, irrotus täytyy keskeyttää ja kostutusta täytyy jatkaa. Vähitellen tapetteja irrotetaan kerros kerrokselta. Kostutetut paperitapetit ovat hauraita joten jokainen kerros otetaan varovasti irti ja asetetaan kuivumaan esim. silkkipaperin päälle, jotta irrotettu tapetti ei tartu uudelleen kiinni. Tapettien annetaan kuivua rauhassa. Jokaiseen tapettiin merkitään, missä kerroksessa se on ollut. Tällä tavalla voidaan selvittää, kunkin aikakauden tapetit. Kuivuneet näytteet voidaan tallettaa esim. pahvilaatikkoon, jokaiseen väliin tulee laittaa silkkipaperi estämään tarttumista. Irrotetuista kerroksista voidaan tehdä esim. huoneentauluja.

Näytteen säilytys

Tapettinäytteet säilyvät parhaiten vaakatasossa suojassa valolta ja suurilta lämpötilan ja kosteuden vaihteluilta. Otollinen säilytyslämpötila on n. 20 astetta ja ilman suhteellinen kosteus noin 50 %. Näytteiden väliin kannattaa laittaa silkkipaperia, jotta ne eivät tartu toisiinsa. Olisi hyvä, jos näytteet säilyisivät alkuperäisessä rakennuksessaan, jolloin ne ovat osa rakennuksen historian kerrostumia. Jos olosuhteet siellä ovat huonot, on parempi säilyttää niitä asutussa tilassa esim. pahvilaatikkoon pakattuna.Näytteitä kannattaa ottaa talteen reilusti, jos mahdollista. Näytteistä voi tehdä esim. tauluja alkuperäiseen rakennukseen tai vaikka muistoksi, jos on joutunut muuttamaan rakennuksesta pois. Taulut kannattaa sijoittaa paikkaan, jossa ei ole suoraa auringonvaloa, sillä aurinko tuhoaa näytteet nopeasti.

TEKIJÄT

Tämä opas on syntynyt ESR-rahoitteisen Sorvaamo-hankkeen tuotoksena. Hankkeessa olleet työkokeilijat ovat noudattaneet näitä periaatteita kun ovat ottaneet talteen tapettinäytteitä Hiedanrannan Jukola- ja Suunnittelukonttori- rakennuksissa vuosina 2018-2020. Tämän oppaan tekstit on koonnut Irma Rantonen. Päälähteitä ovat olleet rakennuskonservaattori Kirsi Nevalan vetämät koulutukset ja Museoviraston ohjeet.

Kuvat ovat Irma Rantosen, Aleksanteri Jääskeläisen ja Ville Kauton ottamia. Vihkosen editointi on Ville Kauton käsialaa.

Katso myös Museoviraston tapettitietokanta **http://tapetti.nba.fi/.** Se on hyvä apu tapettien ajoittamisessa. Sieltä löytyy lyhyt kuvaus tapettien historiasta Suomessa.

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

TAMPEREEN KAUPUNKI
HIEDANRANTA

Vipuvoimaa EU:lta 2014–2020
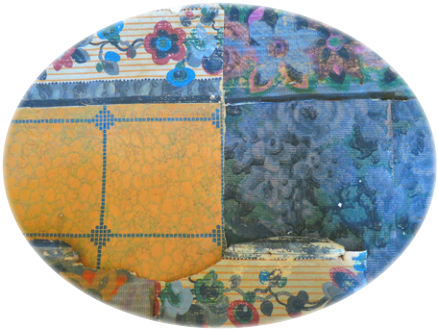
Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus